

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2(30)

Київ 2025

УДК 94(477)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-30-11>

Ткач Д.І.

<https://orcid.org/0000-0002-6947-2036>

Ромашко І.А.

<https://orcid.org/0009-0006-5084-238X>

АНАТОЛІЙ МАКСИМОВИЧ ЗЛЕНКО: ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА СТАНОВЛЕННЯ ВИДАТНОГО ДИПЛОМАТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена детальному дослідженню біографії, професійного шляху та внеску Анатолія Максимовича Зленка (2 червня 1938 – 1 березня 2021) у становлення й розвиток зовнішньої політики незалежної України. Автори простежують етапи життя Зленка, починаючи з його народження в селі Ставище Київської області, навчання в Київському гірничому технікумі (1959) та Київському державному університеті (1967), а також перших кроків у дипломатичній кар'єрі за радянських часів, зокрема роботи в секретаріаті ЮНЕСКО в Парижі (1973–1983). Цей ранній досвід став основою для його подальшої діяльності як одного з ключових архітекторів української дипломатії після здобуття незалежності.

Особливу увагу в статті приділено двом періодам перебування Зленка на посаді міністра закордонних справ України: 1990–1994 та 2000–2003 роки. У перший термін, що збігся з проголошенням незалежності 24 серпня 1991 р., Зленко відіграв вирішальну роль у формуванні зовнішньополітичної служби, забезпеченні міжнародного визнання України понад 130 країнами світу, а також відкритті перших українських посольств. Він заклав основи стратегічного курсу на європейську інтеграцію, розглядаючи співпрацю з країнами Центральної та Західної Європи як пріоритет для молодого держави. Під час другого терміну Зленко зосередився на поглибленні відносин із НАТО та ЄС, підписанні двосторонніх угод і стабілізації зовнішньої політики в умовах внутрішніх і регіональних викликів.

У статті також висвітлюються інші важливі етапи кар'єри Зленка, зокрема його робота як Постійного представника України при ООН (1994–1997), де він просував національні інтереси в глобальному контексті, та Посла України у Франції (1997–2000), одночасно представляючи країну в ЮНЕСКО. Окремо розглядається його теоретичний внесок, зокрема книга «Дипломатія і політика: Україна в процесі динамічних геополітичних змін», у якій Зленко аналізує вплив розпаду СРСР на геополітичне позиціонування України та пропонує стратегії її розвитку як суб'єкта міжнародних відносин.

Автори підкреслюють, що Анатолій Зленко став уособленням професіоналізму, прагматизму та віри в потенціал України. Його діяльність не обмежилася практичною дипломатією: після завершення активної кар'єри в 2003 р. він очолив факультет міжнародних відносин Київського славістичного університету (2010), передаючи свій досвід молодим фахівцям. У статті наголошується на довготривалому впливі Зленка на українську дипломатію, зокрема через принципи багатосторонньої співпраці та захисту національних інтересів, які він відстоював. Завершується аналіз актуальністю його спадщини для сучасної України, яка в умовах нових глобальних і регіональних викликів потребує міцного дипломатичного фундаменту, закладеного такими постатями, як Зленко.

Ключові слова: Анатолій Зленко, українська дипломатія, зовнішня політика України, ООН, ЮНЕСКО, Міністерство закордонних справ, незалежна Україна.

Постановка проблеми. Становлення незалежної України у 1990-х рр. вимагало створення ефективної дипломатії в умовах геополітичних змін. Анатолій Зленко, перший міністр закордонних справ, відіграв ключову роль у цьому процесі, однак його внесок залишається недостатньо дослідженим. Проблема полягає у відсутності комплексного аналізу його діяльності, стратегічного бачення та впливу на українську зовнішню політику, що ускладнює осмислення її витоків і використання його спадщини для сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даний напрям досліджували українські дослідники, дипломати, зокрема В.Д. Хандогій, К.П. Єлісєєв, С.В. Корсунський, М.Р. Лубківський, Д.Р. Лубківський.

Виклад основного матеріалу. Постать Анатолія Максимовича Зленка є знаковою в історії української дипломатії. Його професійна траєкторія – це не просто біографія видатного державного діяча, а унікальний літопис становлення зовнішньополітичної стратегії молодой незалежної держави. Анатолій Максимович Зленко – перший міністр закордонних справ незалежної України, дипломат, який відіграв ключову роль у формуванні міжнародного іміджу країни. Його внесок у розвиток української дипломатії важко переоцінити, адже саме він закладав основи зовнішньої політики держави на початку її незалежності. Завдяки його активній діяльності Україна змогла закріпитися як незалежний гравець на міжнародній арені та вибудувати взаємини з провідними державами світу.

Народження Анатолія Максимовича 3 листопада 1938 р. в селі Веселий Поділ Полтавської області припало на складний історичний період. Його дитинство та юність припали на воєнні та повоєнні роки, що сформували характер майбутнього дипломата – стійкість, витримку та глибоке розуміння соціально-політичних процесів.

Зі шкільних років Анатолій Максимович мріяв про дипломатичну роботу. В Україні на той час був єдиний університет у м. Києві, імені Тараса Шевченка, який на міжнародному відділенні готував дипломатів. Однак, поступити туди хлопцю з Полтавщини не було ніякої змоги. Після школи туди могли потрапити

тільки діти великих партійних босів та урядовців. Тому Зленко поступає вчитися у Київський гірничий технікум, який закінчив у 1959 році. Його направляють на Донбас, працювати гірничим майстром шахти «Максимівка-Полога» тресту «Кадіїввугілля», місто Кадіївка (Стаханов).

Саме робота на шахті відкриває перед ним двері до міжнародного відділення Київського державного університету імені Тараса Шевченка до якого він поступає у 1956 році. Справа у тім, що ЦК Компартії України прийняло спеціальне рішення, яким 30% місць на цьому відділенні віддавалися представникам робочих та колгоспників. Ось у цю квоту і потрапив Зленко. Вчився він на відмінно і у 1961 р. успішно закінчує навчання. Тут Анатолій Максимович пройшов ґрунтовну підготовку з міжнародних відносин, права та іноземних мов, опанував англійську та французьку мови.

Після закінчення університету поступає на роботу референта у відділі міжнародних організацій МЗС УРСР, потім стає аташе, 2-й секретарем. Тут він опановує практику зовнішньополітичної діяльності, роботу з міжнародною документацією. З березня 1973 р. – співробітник Секретаріату ЮНЕСКО в Парижі. З 1979 р. – радник відділу міжнародних організацій у справах ЮНЕСКО МЗС УРСР, з листопада 1983 р. по березень 1987 р. – Постійний Представник УРСР при ЮНЕСКО. Цей досвід дав йому глибоке розуміння міжнародних відносин і став основою для майбутньої роботи на благо незалежної України.

У липні 1990 р., ще до офіційного проголошення незалежності, Зленко очолив Міністерство закордонних справ УРСР 27 липня 1990 року [1]. 24 серпня 1991 р. став першим міністром закордонних справ уже суверенної України. Його перше перебування на цій посаді (1990–1994) збіглося з періодом, коли країна мала утвердити свій статус на світовій арені. Саме за його керівництва Україна отримала визнання від понад 130 держав, відкрила перші посольства та почала формувати власний зовнішньополітичний курс. Зленко був переконаним прихильником європейської інтеграції, вважаючи, що майбутнє України лежить у тісній співпраці із Західною Європою. В одному з інтерв'ю 1990 р. він зазначав: «Тисячолітня спільна історія, глибока культурна, мовна та ідеологічна близькість пов'язують нас із Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною та Румунією. Наше завдання – використати цю близькість для розбудови міцних зв'язків» [2].

Візит Гези Єсенського Міністра закордонних справ Угорщини до Києва 27–28 травня 1992 р.
Обмін Протоколом про консультації між міністерствами закордонних справ.

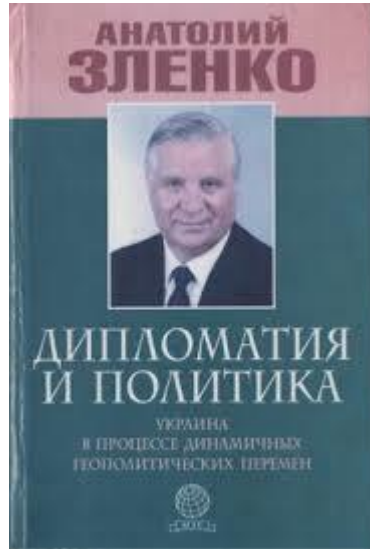
Після завершення першого терміну в 1994 р. Зленко не полишив дипломатичну службу. Він обіймав посаду Постійного представника України при ООН (1994–1997), де активно просував інтереси країни в цій ключовій міжнародній організації. Згодом, як Посол України у Франції (1997–2000), він також повернувся до роботи з ЮНЕСКО, зміцнюючи культурні та дипломатичні зв'язки. У 2000 р. Зленко вдруге очолив МЗС України (до 2003 р.), повернувшись до керівництва в період, коли країна потребувала стабілізації зовнішньої політики після економічних і політичних потрясінь кінця 1990-х рр.

Л.М. Кравчук та А.М. Зленко, 1994 р.

Другий термін Зленка на посаді міністра був позначений спробами поглибити інтеграцію України до європейських і трансатлантичних структур. Він активно працював над зміцненням відносин із НАТО та ЄС, а також над вирішенням складних питань із сусідами, зокрема Росією. Одним із його досягнень стало підписання низки важливих двосторонніх угод, які закріпили позицію України як партнера в регіональній безпеці. Водночас Зленко завжди наголошував на багатосторонній дипломатії, бачачи в ООН платформу для просування українських інтересів.

Анатолій Зленко був не лише практиком, а й теоретиком дипломатії. Його книга «Дипломатія і політика: Україна в процесі динамічних геополітичних змін» стала важливим джерелом для розуміння зовнішньополітичних викликів України на зламі століть. У ній він аналізував, як геополітичні трансформації після розпаду СРСР вплинули на позиціонування України у світі, і пропонував стратегії для її розвитку як незалежного гравця [3].

Книга А.М. Зленка: «Дипломатія і політика».

Про Анатолія Максимовича український дипломат Костянтин Єлисеєв написав наступне у «Дзеркалі тижня»: «Професіоналізм, принциповість, порядність і патріотизм – усе це про двічі міністра закордонних справ Анатолія Зленка, важковаговика, який із перших хвилин творив майже з нуля новітню українську дипломатію. Дипломатію саме справжньої незалежної європейської України, а не пострадянської “совкової” бюрократії» [4].

П'ятий президент України Петро Порошенко пише: «Анатолій Зленко – вчитель і наставник поколінь вітчизняних дипломатів. Патріот і професіонал, знання і досвід якого і сьогодні залишаються надійною основою для подальшого розвитку української дипломатичної служби» [5].

Двічі Міністр закордонних справ Франції Ролан Дюма сказав про А.М. Зленка наступне: «Він відіграв видатну роль у зовнішній політиці України. Він багато зробив для того, щоб Україна посіла своє місце в системі міжнародних відносин. Він завжди прагнув, щоб це місце відповідало її значному потенціалу і статусу як однієї з найбільших європейських держав» [6].

Відомий український вчений історик С. Віднянський написав у своїй статті: «Під керівництвом А. Зленка українське зовнішньополітичне відомство здійснило дипломатичне забезпечення безпрецедентно швидкого міжнародного

визнання незалежності України після Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. Лише впродовж грудня 1991 р. Україну як повноправного суб'єкта міжнародних відносин визнали 68 держав світу, а до першої річниці проголошення незалежності України – 132 країни, з них зі 110 було встановлено дипломатичні відносини» [7].

Одному із авторів цієї статті, а саме Ткачу Д.І випала доля працювати із Зленко А.М. розпочинаючи із 1990 року. На запрошення свого угорського колеги Ґ. Єсенскі, протягом 23–26 серпня 1990 р. А. Зленко з робочим візитом відвідав угорську столицю. На той час я працював радником посольства СРСР в Будапешті відповідальним за зв'язки із республіками і тому готував цей візит. Необхідно відмітити, що відвідання Будапешту українським міністром не було погоджено з Москвою. І Анатолію Максимовичу потрібно було мати мужність, щоб його здійснити. Зленко мав зустріч і з Прем'єр-міністром Угорської Республіки Йожефом Анталлом та вів перемовини з Ґ.Єсенскі [8].

Уже тоді Зленко А.М. проявив високі професійні якості дипломата, глибоку ерудицію, аналітичне мислення, володіння мистецтвом дипломатичних переговорів.

Анатолій Максимович Зленко – видатний дипломат, який фактично створював сучасну дипломатичну систему України. Його внесок у становлення зовнішньої політики молодій державі важко переоцінити.

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Верховної Ради УРСР від 27 липня 1990 року № 83-XII «Про призначення тов. Зленка А.М. Міністром закордонних справ Української РСР». *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990, N 32, ст. 453. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-12#Text>
2. Зленко А.М. Інтерв'ю про пріоритети зовнішньої політики України з Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною та Румунією. Джерело не вказано повністю, можливо, українська газета або архів Міністерства закордонних справ. 1990.
3. Зленко А. Дипломатія і політика: Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Folio, 2021. 589 с.
4. Єлісєєв К. Про першого міністра закордонних справ України Анатолія Зленка. *Дзеркало тижня*. 3 березня, 2021. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/in-memoriam.html>
5. Петро Порошенко про А.М. Зленка. *X*. 1 березня, 2021. URL: <https://x.com/poroshenko/status/1366340699843665921>
6. Dumas R. *Le Fil et la Pelote: Mémoires*. Plon, 1996. 462 p.
7. Віднянський С. Анатолій Зленко і формування зовнішньої політики незалежної України. *Зовнішні справи*. 2016. № 1. С. 26-31.
8. MNL OL XIX–J–1–j. 1990. 72. dob. 145-13-002526/1/1990. Tárgyalási témavázlat Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak az Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszterrel folytatandó tárgyalásokhoz. 1990. augusztus 22.

References

1. Postanova Verkhovnoyi Rady URSR vid 27 lyipnya 1990 roku № 83-XII “Pro pryznachennya tov. Zlenka A.M. Ministrom zakordonnykh sprav Ukrayins'koyi RSR”. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR (VVR)*. 1990, No. 32, st. 453. [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-12#Text> [In Ukrainian].

2. Zlenko, A.M. (1990). Interview on Ukraine's foreign policy priorities with Poland, Czechoslovakia, Hungary, and Romania. Source not fully specified, possibly a Ukrainian newspaper or Ministry of Foreign Affairs archive. [In Ukrainian].
3. Zlenko, A. (2021). *Dyplomatiya i polityka: Ukrayina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin*. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].
4. Yelisyeyev, K. (2021, 3 bereznya). Pro pershoho ministra zakordonnykh sprav Ukrayiny Anatoliya Zlenka. *Dzerkalo tyzhnya*. [Online]. Available from: <https://zn.ua/ukr/internal/in-memoriyam.html> [In Ukrainian].
5. (2021, 1 bereznya). Petro Poroshenko pro A.M. Zlenka. X. [Online]. Available from: <https://x.com/poroshenko/status/1366340699843665921> [In Ukrainian].
6. Dumas, R. (1996). *Le Fil et la Pelote: Mémoires*. Plon. [In French].
7. Vidnyans'kyi, S. (2016). Anatoliy Zlenko i formuvannya zovnishn'oyi polityky nezalezhnoyi Ukrayiny. *Zovnishni spravy*, 1, s. 26-31. [In Ukrainian].
8. MNL OL XIX–J–1–j. 1990. 72. dob. 145-13-002526/1/1990. Tárgyalási témavázlat Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak az Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszterrel folytatandó tárgyalásokhoz. 1990. augusztus 22. [In Hungarian].

Tkach D., Romashko I. Anatoliy Maksymovych Zlenko: The Life and Formation of an Outstanding Diplomat of Independent Ukraine.

The article is devoted to a detailed study of the biography, professional career and contribution of Anatoliy Maksymovych Zlenko (June 2, 1938 – March 1, 2021) to the formation and development of the foreign policy of independent Ukraine. The authors traces the stages of Zlenko's life, starting with his birth in the village of Stavyshe, Kyiv region, his studies at the Kyiv Mining College (1959) and Kyiv State University (1967), as well as the first steps in his diplomatic career during the Soviet era, in particular his work at the UNESCO Secretariat in Paris (1973–1983). This early experience became the basis for his further activities as one of the key architects of Ukrainian diplomacy after independence.

The article pays special attention to Zlenko's two terms as Minister of Foreign Affairs of Ukraine: 1990–1994 and 2000–2003. During his first term, which coincided with the declaration of independence on August 24, 1991, Zlenko played a crucial role in the formation of the foreign policy service, securing international recognition of Ukraine by over 130 countries around the world, and opening the first Ukrainian embassies. He laid the foundations of a strategic course for European integration, considering cooperation with the countries of Central and Western Europe as a priority for the young state. During his second term, Zlenko focused on deepening relations with NATO and the EU, signing bilateral agreements, and stabilizing foreign policy in the face of domestic and regional challenges.

The article also highlights other important stages of Zlenko's career, including his work as Permanent Representative of Ukraine to the UN (1994–1997), where he promoted national interests in a global context, and as Ambassador of Ukraine to France (1997–2000), simultaneously representing the country at UNESCO. His theoretical contribution is separately considered, in particular the book “Diplomacy and Politics: Ukraine in the Process of Dynamic Geopolitical Changes”, in which Zlenko analyzes the impact of the collapse of the USSR on Ukraine's geopolitical positioning and proposes strategies for its development as a subject of international relations.

The author emphasizes that Anatoliy Zlenko became the personification of professionalism, pragmatism, and faith in Ukraine's potential. His activities were not limited to practical diplomacy: after completing his active career in 2003, he headed the Faculty of International Relations of the Kyiv Slavic University (2010), passing on his experience to young specialists. The article emphasizes Zlenko's lasting influence on Ukrainian diplomacy, particularly through the principles of multilateral cooperation and the protection of national interests that he championed. The analysis concludes with the relevance of his legacy for modern Ukraine, which, in the face of new global and regional challenges, needs a solid diplomatic foundation laid by figures like Zlenko.

Keywords: *Anatoliy Zlenko, Ukrainian diplomacy, Ukrainian foreign policy, UN, UNESCO, Ministry of Foreign Affairs, independent Ukraine.*